

Костюк Д.В.

*кандидат мистецтвознавства, асистент,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ЛАНДШАФТНО-ПАРКОВА СТИЛІСТИКА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ XVIII-XIX ст.

Палацово-паркові ансамблі XVIII-XIX століть становлять інтерес як твори садово-паркового мистецтва і як історичні об'єкти, пов'язані з визначними подіями в історії регіону, з життям відомих людей, і як взірці характерної архітектури відповідного періоду. Вони займають значне місце в культурній спадщині України не лише за чисельністю та масштабами будівництва, а й за реалізованими в них стилістично-композиційними рисами.

В другій половині XVIII та перша половина XIX століття був періодом бурхливого маєтково-паркового зодчества в Україні, коли навколо палаців закладаються не меншої мистецької вартості парки [1, с. 260].

Створення ландшафтно-паркових ансамблів набуває масштабних обертів, розробляються об'ємно-планувальні прийоми, які були покладені в основу подальшого розвитку паркового мистецтва, особливість якого полягала не тільки в тому, що парки розташовувались на великих територіях, в найбільш мальовничих місцях природи, але й відзначалися показовою парадністю. Це час, коли в архітектурі відбувається відхід від бурхливих напружених форм стилю пізнього бароко і поворот до класицизму [1, с. 262]. Розвиток маєткової класицистичної архітектури супроводжується

теоретичними розробками і художньою практикою влаштування пейзажних парків.

Складність архітектурно-ландшафтної структури і різноманітність найбільш суттєвих ознак парків обумовлює необхідність їх класифікації на типи. За функціональним призначенням парки поділяють на багатофункціональні і стилізовані, різновидність яких – тематичні парки. Причина для поділу парків на типи за ландшафтними ознаками – розрізнення ландшафту території. І, нарешті, парки поділяють за художніми, образними ознаками, плануванням території і композиції насадження та стилю.

Перші парки на Хмельниччині створювалися з регулярним плануванням, іноді їх називають «французькими», оскільки саме у Франції було створено найбільш довершені парки такого типу. Характер побудови садово-парового ландшафту регулярного типу – геометричність малюнку, форми елементів планування та їх симетричне розташування (алей, доріжок, партерів, квітників, водойм, терас, дерев, кущів) – підкоряється композиції архітектурного ансамблю, в склад якого він входить. В чіткій геометрії витримано також поділ на відкриті і закриті простори [6]. Таким був парк в Антонінах, який славився алеями лип, кленів, квітковими клумбами; з чітко розпланованими дорогами і стежками, а також каналами і купальнями [2, с. 45].

На зміну французьким паркам прийшли парки з ландшафтним плануванням, їх ще називають «англійськими». Часто два типи планування поєднувалися [1, с. 260].

Пейзажний парк був винайдений в Англії між 1710 та 1730 роками філософами, письменниками, знавцями

мистецтв, а не архітекторами і садівниками. Це був парк англійського лібералізму – Англія в цей період стає ліберальною [1].

Вперше ідеї англійського пейзажного парку потрапляють до Польщі, а відтак на Волинь і Поділля після написання в 1774 році книги Августом Мошинським. Праця Мошинського зроблена на основі французького видання 1771 року – популярної книги Томаса Уетлі про пейзажні парки. Мошинський зумів пристосувати англійський текст до польських особливостей і тим визначити зразок польського варіанта англійського парку. Він розпочав свою працю з розгляду конкретних польських паркових рішень. Між іншим, пише, що околиці Варшави не прийнятні для розбивки пейзажних парків, оскільки місцевість рівнинна й одноманітна. Можливо, це стало вирішальним у створенні парків паркобудівничим Діонісієм Мак Клером, який обрав для своєї діяльності краєвиди Волині й Поділля, що сприяли улаштуванню парків в англійському стилі. Праця Мошинського не була надрукована, але її рекомендації знайшли розповсюдження в іншій формі. [3, с. 245-246].

У розвитку паркового мистецтва ХІХ століття велику роль відіграла випущена 1805 року книга Чарторийської «Різні думки про способи улаштування парків». Подібно до Мошинського, Чарторийська рекомендувала при розбивці пейзажного парку враховувати місцеві особливості пейзажу та флори. Наприклад, у себе Чарторийська зберегла старі липові алеї. В своїй книзі вона, між іншим, пише: «Висаджуючи дерева, належить наслідувати природу, доглядати гаї з любов'ю, поміж ними прокласти стежки гарні – одну до села, другу до гостинця, іншу на луки, іншу на красиві краєвиди, чи до ближніх лісків. З того всього

складається наймиліший, найприємніший парк. Відкрити до огляду чудові краєвиди, приховати границі парку – це ті чарівності, через які парк збільшиться, посвіжіє, відновиться і завше віддячить власникові» [4, с. 109].

На початку ХІХ століття в моду ввійшли романтичні пейзажні парки, що зайняли в культурному житті одне із перших місць, тісно узгоджуючись з мистецтвом поезії. Настрій, роздуми, почуття – головне в романтичних пейзажних парках. Спів птахів, запах квітів і трав, дзюрчання водоспадів – ця музика пейзажних парків підсилювала відчуття. Романтичному парку притаманні штучно створені руїни, таємничі гроти, закладення атмосфери несподіваності, що надихала людей на заняття віршуванням, розкриття власних талантів.

Активно включаються до парків античні, середньовічні й орієнтальні мотиви: руїни храмів, колонади, арки, розбиті колони, вази, скульптури, китайські альтанки, павільйони у вигляді пагод (як у Самчиках, Бабшині), містки, турецькі мінарети, голландські будиночки, вежі (як у Маліївцях, Ладигах), будиночки садівників (як у Макові), корчми тощо. Широко проектуються в парках теплиці, оранжереї, пташники.

На початку ХІХ століття поширюється завершальна стадія класицизму – ампір. В цей час створюються парки в Ладигах (1801), Самчиках (1801), Макові (1830), Кривині (1793-1800), Чорному Острові (1799, 1831), Ілляшівці (1801-1810), Михайлівці, Маліївцях, Полонному та ін. [5, с. 14].

Не дивлячись на втрати, маєткові парки, як і палацово-паркові ансамблі все ж вражають красою там, де вони збереглися: їх висока естетична, історична, культурологічна цінність повинна вивчатись й оберігатись. Збереження їх

планувальної системи, архітектурних об'єктів, деревних насаджень є одним із основних завдань при використанні високих зразків садово-паркового мистецтва XVIII-XIX століть і пристосуванні їх до сучасних потреб.

Отже, більшість парків Хмельниччини створено в другій половині XVIII – на початку XIX століть і в, основному, це романтичні пейзажні парки: у Великій Бубнівці, Адамполі, Буйволівцях, Березному, Білецькому, Вінківцях, Волоськові, Говорах, Грицеві, Гусятині, Заваллі, Івахнівцях, Кривині, Лісоводах, Маліївцях, Новоселиці та ін. Величезна роль у їх створенні належить місцевим архітекторам, ученим, садоводам, імена яких, на жаль, майже не збереглися. Безпосередню участь у будівництві брали і кращі з російських архітекторів.

Щодо художньо-стилістичних особливостей палацово-паркових об'єктів Хмельницької області, то в палацовій архітектурі краю панував класицистичний напрям, а в парковому мистецтві – нерегулярний («пейзажний») тип парку. Сентиментальна, романтична течія (пейзажний парк), звернена до природи, почуттів, розвивалася одночасно з раціональною течією (класицистичний палац). Раціоналізм і сентименталізм були взаємодоповнюваними течіями епохи Просвітництва. Класицистичний палац і пейзажний парк в палацово-парковому мистецтві досліджуваного краю складають єдине ціле і їх можна вважати різними складовими одного мистецького явища.

Список використаних джерел:

1. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – Изд. 2. – СПб., 1991. – 371 с.

2. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Województwo Podolskie / R. Aftanazy. – Wrocław: Ossolineum, 1996. – 447 s.

3. Лорентц С. Классицизм в Польше / С. Лорентц, А. Роттермунд. – Варшава : Аркады, 1984. – 367 с. – Библиогр. : с. 245-246. – 5000 пр.

4. Пажимський В. Маєтки Хмельниччини XVIII-XIX ст.ст. / В. Пажимський. – Самчики – Хмельницький, 2006. – 158 с.

5. Пажимський О. Проектування відтворення структури паркових пейзажів (об'ємно-просторових ландшафтних композицій) Самчиківського парку Державного історико-культурного заповідника «Самчики» у 2004-2010 роках / О. Пажимський // Маєток : науково-краєзнавчий збірник. – Самчики, 2007. – Вип. 1. – С. 14-25.

6. Крикун М. Кордони воєводств у світлі джерел / М. Крикун // Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. – К., 1993. – С. 40-46.

Майгур Т.В.

здобувач, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

**ДЕКОРАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ КОВАНОЇ
ОРНАМЕНТИКИ ОГОРОЖ НА КАМ'ЯНЕЧЧИНІ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Важливим завданням сьогодення є збереження архітектурних пам'яток в автентичному вигляді. Проте, формування цілісного уявлення про архітектурний об'єкт